

dobře mínění, jež jsi o mně pojal: je to Tvé přátelství, které mi je zjednává.

A bych splnil, co mi předpisuješ, nepokládal jsem za nutné užít rozumování příliš abstraktního: jsou jisté pravdy, o nichž nestačí předsvědčit, nýbrž které také nutno dát процítit. Takové jsou pravdy morálky. Snad Tě tato historická črta dojme více nežli subtilní filozofie.

V Arabii byl nárudek zvaný Troglodyti, pocházející od starobylých Troglodytů, kteří, mají-li pravdu dějepisci, se podobali spíše zvířatům nežli lidem. Tihle nebyli tak zvedeni: nebyli chlupatí jako medvědi; nesupěli; měli dvě oči; ale byli tak zlí a divocí, že neměli žádný pojem o slušnosti ani o spravedlnosti.

Měli krále cizího původu, který s nimi nepokládal přísně, chtěl je napravit špatnost jejich přirozenosti. Ale oni se proti němu spikli, zabili ho a vypudili celou královskou rodinu.

Když bylo po převratu, sešli se, aby si zvolili vládu, a po mnoha sporech utvořili úředníky. Ale sotva je zvolili, stali se jim nesnesitelnými a zase je povraždili.

Osvobozen od svého jha, radil se tento národ již jen se svou divokou přirozeností; všichni jednotlivci se shodli v tom, že už nebudou poslouchat nikoho; že se každý bude starat jedině o své zájmy, neohlížeje se na zájmy druhých.

Toto jednomyslné usnesení přišlo všem jednotlivcům neobyčejně vhod. Říkali: „Nač se mám dít pro lidi, do kterých mi vůbec nic není? Budu myslet jenom na sebe. Budu žít šťastně; co mi záleží na štěstí ostatních? Opatřím si všechny své potřeby, a jen když je budu mít opatřeny, nebudu si lámat hlavu tím, že všichni ostatní Troglodyti jsou ubožáci.“

Bylo to v měsíci, kdy se osívají pozemky. Každý řekl: „Zorám jen tolik pole, aby mi poskytlo obilí, kterého potřebuji k svému živobytí: větší zásoba by mi byla zbytečná; nebudu se plahočit pronic zanic.“

Pozemky toho malého království nebyly stejné: jedny byly vyprahlé a pohorské, kdežto druhé, na území níže položeném, zavlažovalo několik potoků. Toho roku bylo převeliké sucho, takže pole, která byla na vysokých mís-

ěch, nedala žádnou úrodu, kdežto pozemky, které mohly být zalévány, byly velmi úrodné. Tak skoro všechno horské obyvatelstvo pomřelo hladem pro tvrdost ostatních, kteří odepřeli rozdělit se s nimi o úrodu.

Následující rok byl velmi deštivý; vysoká místa vydala neobyčejnou úrodu, ale nízké položené pozemky byly zaplaveny. Polovina národa křičela po druhé hladem; ale tito ubožáci našli lidi tak tvrdé, jako dřívě byli sami.

Jeden z předních obyvatelů měl velmi krásnou ženu; jeho sused se do ní zamiloval a unesl ji. Povstala z toho velká hádka

a po mnoha nadávkách a ranách se dohodli, že požádají o rozhodnutí Troglodyta, který se, pokud trvala republika, těšil jistému jménu. Došli k němu a chtěli mu sdělit své důvody.

„Co mi na tom sejde,“ řekl ten muž, „patří-li tato žena vám, nebo vám? Musím zorat své pole; nepromarním snad čas tím, že budu rovnat vaše spory, starat se o vaše záležitosti a zanebávat přítom své. Nechte mě, prosím vás, na pokoji a neobtěžujte mě již svými spory!“ Po-

tom je opustil a odešel obdělávat své pole. Únosce, který byl silnější, přísahal, že spíše zemře, než aby vydal tu ženu, a druhý se vrátil zoufalý a hluboce dotčen nespravedlností svého sousěda a tvrdostí soudcovou, když tu potkal na cestě mladou a krásnou ženu, která se vracela od studně. Neměl již ženu; tato žena se mu zalíbila a líbila se mu mnohem více, když se dověděl, že je to manželka toho, kterého si chtěl vzít za soudce a který měl tak málo smyslu pro jeho neštěstí. Unesl ji a odvedl ji do svého domu.

Byl jeden muž, který měl pole dosti úrodné a vzdělával je velmi pečlivě. Dva z jeho sousedů se dohodli, vyhnali ho z domu a zabrali je ho pole; dohodli se, že se budou bránit proti všem, kteří by je chtěli uchvátit, a skutečně se takto udrželi několik měsíců. Ale jednoho z nich omrzelo, že se musí dělit o to, co by mohl mít sám, i zabil druhého a stal se jediným pánem pole. Dlouho jím nevládl: napadli ho dva jiní Troglodyti; byl příliš slab, aby se ubránil, a byl rozsekán.

Jistý Troglodyt, téměř zcela nahý, uviděl vlnu, která byla na prodej; zeptal se na cenu. Kupec si v duchu řekl: „Měl bych ovšem za svou vlnu chtít jen tolik peněz, kolik je třeba, abych si koupil dvě měřice obilí; ale prodám ji čtyřikrát tak draho, abych měl osm měřic.“ Bylo nutno se podrobit a zaplatit žádanou cenu. „Jsem velmi rád,“ pravil kupec, „budu mít nyní obilí.“ „Co pravíte?“ odtušil kupující. „Potřebujete obilí? Mám na prodej. Jen cena vás snad poněkud překvapí: neboť vězte, že obilí je neobyčejně drahé a že skoro všude je hlad. Ale vraťte mi mé peníze a já vám dám měřici obilí: neboť jinak vám ho nevydám, i kdybyste chcipl hladem.“

V kraji zatím zuřila krutá nemoc. Ze soušední země přišel tam dovedný lékař a podal své léky tak vhodně, že uzdravil všechny, kteří se svěřili jeho rukám. Když nemoc přestala, šel požádat všechny, které ošetřoval, o mzdu; ale všude ho odbyli. I vrátil se do své země a přišel tam umořen únavou z tak dlouhé cesty. Ale brzo potom se dověděl, že se táž ne-

moc ohlásila znova a sužuje tuto nevděčnou zemi víc než kdy jindy. Tentokrát šli k němu a nečekali, až on přijde k nim. „Hleďte,“ řekl jim, „lidé nespravedliví! Máte v duši jed smrtelnější nežli ten, z něhož se chcete uzdravit; nezasluhujete, abyste zabírali místo na zemi, protože nemáte vůbec lidského citu a protože zákony spravedlnosti jsou vám neznámy. Věřil bych, že urážím bohy, kteří vás trestají, kdybych se protivil spravedlnosti jejich hněvu.“

V Erzerumu 3. dne měsíce džumádí 2, 1711

DOPIS 12.

Uzbek témuž v Isfahánu

Viděl jsi, drahý Mírzo, jak Troglodyti zahynuli právě svou špatností a stali se oběťmi svých vlastních nespravedlností. Z tolika rodin zůstaly toliko dvě, které unikly neštěstím národa. V té zemi byli dva muži velmi zvláštní: měli lidský cit; znali spravedlnost; milovali ctnost. Přímost jejich srdcí je spojovala stejně jako zkaženost ostatních; viděli všeobecnou

spoušť a dojem z ní se projevoval jen soucitem; to byl důvod nového spojení. Pracovali se společnou starostlivostí pro společný zájem; neměli jiných různých nežli ty, které se rodí z laskavého a něžného přátelství; a v nejoblehljším místě země, odloučení od svých soukmenovců, nehodných jejich přítomnosti, vedli šťastný a klidný život. Zdálo se, že země rodí sama, vzdělávána těmato ctnostnými rukama.

Milovali své ženy a byli od nich něžně milováni. Všecka jejich pozornost platila tomu, aby vychovali své děti k ctnosti. Ukazovali jim neustále neštěstí svých soukmenovců a stavěli jim před oči tento tak smutný příklad; zvláště jim dávali pocíťovat, že zájem jednotlivců je vždycky v zájmu obecném; že chtít se s ním rozejít znamená chtít vlastní zkázu; že ctnost není nic, co by nám mělo být obtížné; že ji nesmíme pokládat za trudnou námahu; a že spravedlnost vůči bližnímu je dobročinností vůči nám.

Měli brzo útěchu ctnostných otců, která zá-

leží v tom, že mají děti, které se jim podobají. Mladý národ, který vznikl před jejich očima, vzrostl šťastnými sňatky: rozmnožili se; stále vládla táž jednota, a ctnost nejenže v množství nezeslábla, nýbrž naopak byla posílena větším počtem příkladů.

Kdo by tu mohl vylíčit štěstí těchto Troglodytů? Národ tak spravedlivý museli bohové milovat. Jakmile otevřel oči, aby je poznal, naučil se jich bát a náboženství zjemnilo v mravech to, co v nich příroda nechala příliš drsného.

Zavedli slavnosti na počest bohů: chlapci a dívky, ozdobené květy, slavili je pod širým nebem svým tancem a souzvuky hudby. Potom se konaly hostiny, na nichž radost vládla neméně nežli střídmost. V těchto shromážděních mluvila prostá příroda; tu se lidé učili zádat a přijímat srdce; tu panenský stud činil se zarděním překvapené doznání, brzo však potvrzené souhlasem otců; a tu něžné matky rády předvíдалy zdaleka sladké a věrné spojení.

Chodili do chrámu, aby žádali bohy o při-

žň; to neznamenal o bohatství a obtížný nadbytek: taková přání byla nehodna šťastných Troglodytů; ta si dovedli přátli toliko pro své soukmenovce. Klečeli u stupňů oltářů jen proto, aby si vyprosili zdraví pro své otce, svornost pro své bratry, něhu pro své ženy, lásku a poslušnost pro své děti. Dívky tam přinašely něžnou oběť svého srdce a nežádaly od nich jinou milost, než aby mohly učinit šťastným některého Troglodyta.

Věčer, když stáda opustila pastviny a když unavení volí přivezli domů pluh, scházeli se a při střídme hostině opěvovali nespravedlnosti prvních Troglodytů a jejich neštěstí, ctnost, obrozující se s novým národem, a jeho blaženost. Slavili velikost bohů, jejich přízeň, vždycky nakloněnou lidem, kteří je vzývají, a jejich hněv, nevyhnutelný pro ty, kdo se jich nebojí; potom popisovali slasti venkovského života a štěstí stavu vždycky okrášleného nevinností. Brzo se oddávali spánku, jež nikdy nerušily starosti a zármutky.

Příroda neposkytovala méně jejich tužbám

nežli jejich potřebám. V této šťastné zemi hrabivost byla cizí: dávali si dary, přičemž ten, kdo dával, byl vždycky přesvědčen, že je ve výhodě. Národ troglodytský se pokládal za jedinou rodinu; stáda byla skoro vždy pomíchána; jediná námaha, kterou si obvykle ušetřovali, záležela v tom rozdělovat je.

V Erzerumu 6. dne měsíce džumádí 2, 1711

DOPIS 13.

Uzbek témuž

Nemohu Ti dost vypsát ctnost Troglodytů. Jeden z nich pravil jednoho dne: „Můj otec má zítra orat pole; vstanu o dvě hodiny před ním, a až půjde na pole, najde je již zorané.“

Druhý si v duchu říkal: „Zdá se mi, že se mé sestře líbí mladý Troglodyt našich příbuzných; musím promluvit s otcem a pohnout ho k tomu, aby uzavřel tento sňatek.“

Jinému přišli oznámit, že mu zloději uloupili stádo: „To mě velmi mrzí,“ řekl, „neboť v něm byla jedna bílá jalovice, kterou jsem chtěl obětovat bohům.“ Jiného zas bylo slyšet,

jak praví: „Musím jít do chrámu poděkovat bohům, neboť můj bratr, kterého můj otec tak miluje a jehož mám tak rád, nabyl zas zdraví.“

Nebo zas: „Ti, kdož vzdělávají pole, které sousedí s polem mého otce, jsou po celé dni vydáni žáru slunečnímu; musím tam vsadit dva stromy, aby si ti ubozí lidé mohli někdy jít do jejich stínu odpočinout.“

Jednoho dne, když bylo shromážděno více Troglodytů, stařec mluvil o jinochovi, kterého podezíral ze špatného skutku, a dělal mu proto výčitky. „Nevěříme, že se dopustil toho zločinu,“ pravili mladí Troglodytové; „ale jestliže jej spáchal, kéž zemře poslední ze své rodiny!“

Jednomu Troglodytovi přišli oznámit, že mu dům vyloupili cizinci a všechno odnesli. „Kdyby nebyli nespravedliví,“ odtušil, „přál bych si, aby jim bohové popřáli delší užitek z toho nežli mně!“

Tak veliký blahobyt nutně vzbudil závist; sousední národové se shromáždili a pod nicotnou záminkou se rozhodli uloupit jim stáda.

Jakmile toto rozhodnutí vešlo ve známost, Troglodyti jim poslali vstříc vyslance, kteří k nim promluvili takto:

„Co vám udělali Troglodytové? Unesli vám ženy, ukradli vám dobytek, poplenili vaše kraje? Nikoli: my jsme spravedliví a bojíme se bohů. Co si od nás žádáte? Chcete vlnu, abyste si udělali šaty? Chcete mléko našich stád nebo plodiny našich pozemků? Složte zbraně; pojdte mezi nás a my vám to všechno dáme. Avšak přísaháme při všem, co je nejsvětějšího, jestliže vstoupíte na naši půdu jako nepřátelé, budeme vás pokládat za národ nespravedlivý a naložíme s vámi jako s divou zvěří.“

Tato slova byla s pohrdáním odmítnuta; tito divocí národové vstoupili ozbrojeni na půdu Troglodytů, o níž mysleli, že ji hájí toliko jejich nevinost.

Ale Troglodyti byli dobře připraveni na obranu: vzali ženy a děti mezi sebe. Byli udiveni nespravedlností svých nepřátel, a nikoli jejich počtem. Jejich srdce se zmocnil nový žár: jeden chtěl zemřít za svého otce; jiný

za ženu a za děti; tento za své bratry; onen za své přátele; všichni za národ tryglodytský. Místo toho, kdo vydechl naposledy, zaujal ihned jiný, který kromě společné věci měl ještě mstít smrt jednotlivcovu.

Takový byl boj Nespravedlnosti a Ctnosti; tito zbabělí národové, kteří hledali jenom kořist, nestyděli se prchnout a ustoupit ctnosti Troglodytů, i když jí nebyli dojatí.

V Erzerumu 9. dne měsíce džumádí 2, 1711

DOPIS 14.

Úzбек тэмүз

Protože národa každodenně přibývalo, pokládali Troglodyti za vhodné zvolit si krále. Shodli se, že udělí korunu tomu, kdo je nej-spravedlivější, a všichni obrátili oči na starce ctihodného věkem a dlouhou ctností. Nechtěl se dostavit do jejich shromáždění; uchýlil se do svého domu, maje srdce sklíčeno smutkem.

Když k němu vyslali posly, aby ho zpravili o výsledku provedené volby, řekl: „Nedej

bůh, abych křivdil Troglodytům tím, že by se mohlo myslit, že mezi nimi není člověka spravedlivějšího nežli já! Udělujete mi korunu, a jestliže naprosto chcete, musím ji ovšem přijmout; ale počítejte s tím, že zemru bolestí nad tím, že jsem při mém narození viděl Troglodyty svobodné a že je dnes vidím podrobené.“ Po těchto slovech jal se prolévat proud slz. „Nešťastný den!“ pravil, „a proč jsem tak dlouho žil?“ Pak zvolal přísným hlasem: „Vídám dobře, co to je, ó Troglodyti! Vaše ctnost počíná vás tížit. V dnešním stavu nemáte náčelníka a musíte být tedy ctnostnými proti své vůli: jinak byste nemohli existovat a upadli byste do neštěstí svých praotců. Ale toto jhová vám připadá příliš tvrdé; chcete raději být podrobeni panovníkovi a poslouchat jeho zákonů, méně přísných, nežli jsou vaše mravy. Víte, že pak budete moci uspokojit svou ctižádost, nabývat bohatství a malátnět v zbabělé rozkoši a že nebudete potřebovat ctnosti, jen když se vystříháte velkých zločinů.“ Zarazil se na okamžik a slzy se mu řinuly více než jindy.

„Nuže, co chcete, abych učinil? Jak je možno, abych něco poručel Troglodytovi? Chcete, aby vykonal ctnostný skutek, protože mu jej přikazuji, on, jenž by jej učinil přece beze mne a jediné ze sklonu své přirozenosti? Ó Troglodytové! Jsem na konci svého života; krev mi stydne v žilách; brzo zas uvidím vaše svaté předky. Proč chcete, abych je zarmoutil a abych jim musel říci, že jsem vás zanechal pod jiným jhem než pode jhem ctnosti?“

V Erzerumu 10. dne měsíce džumádí 2, 1711

DOPIS 15.

První eunuch Járánovi, černému eunuchovi v Erzerumu

Prosím nebe, aby Tě přivedlo zpátky na tato místa a vysvobodilo Tě ze všech nebezpečí.

Ačkoli jsem téměř nepoznal svazku, kterému říkájí „přátelství“, a ač jsem se zcela zavřel sám do sebe, přece jsem kvůli Tobě pocítil, že mám ještě srdce, a zatímco jsem byl jako z kamene pro všechny ty otroky, kteří žili podými zákony, viděl jsem s potěšením, jak roste Tvé dětství.

Přišel čas, kdy můj pán na Tebe popatřil. Příroda ovšem ještě dávno v Tobě nepromluvila, když Tě železo od ní odloučilo. Nepovím Ti, zdali jsem Tě litoval, nebo zdali jsem pocítil radost, že Tě vidím povznesena k sobě. Utišil jsem Tvé nářky a křiky. Zdálo se mi, že vidím, jak ses podruhé narodil a jak vycházíš z otroctví, v němž jsi měl vždycky poslouchat, abys vstoupil do otroctví, v němž jsi měl poučout. Postaral jsem se o Tvou výchovu. Ježto nelze poučovati bez přísnosti, nevěděl jsi dlouho, že jsi mi drahý. Byl jsi mi nicméně drahý a řeknu Ti, že jsem Tě miloval, jako otec miluje syna, kdyby se tato jména otce a syna mohla hodit k našemu osudu.

Budeš cestovat zeměmi obývanými křesťany, kteří nikdy nevěřili; je nemožno, aby ses sám hrubě neposkrvnil. Kterak by se Prorok mohl na Tebe dívat uprostřed tolika miliónů svých nepřátel? Chtěl bych, aby můj pán podnikl, až se navrátí, pouť do Mekky: očistili byste se oba v zemi andělů.

V seráji isfahánském, 10. dne měsíce džumádí 2, 1711